

L'assessorament lingüístic al Parlament: de la llengua dels debats a la llengua de les lleis

PARLAMENT DE CATALUNYA

Serveis d'Assessorament Lingüístic

Jornada sobre Experiències Sectorials en Assessorament Lingüístic

16è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona, maig del 2009

L'assessorament lingüístic al Parlament: de la llengua dels debats a la llengua de les lleis

Margarida Sanjaume
(Serveis d'Assessorament Lingüístic, Parlament de Catalunya)

1. El restabliment i la consolidació (1980-2009)

El Parlament de Catalunya, amb paraules de l'Estatut, “exerceix la potestat legislativa, aprova els pressupostos de la Generalitat i controla i impulsa l'acció política i de govern” i és “la seu on s'expressa preferentment el pluralisme i es fa públic el debat polític”.¹ Parlar, doncs, de l'assessorament lingüístic al Parlament és parlar de la llengua oral dels debats i de la llengua escrita de les lleis.

Per parlar del Parlament actual, però, cal fer referència al Parlament dels anys trenta, el Parlament republicà, en què hi havia una preocupació per l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits de la vida pública a Catalunya. Com afirmava Rovira i Virgili al Ple del Parlament:

“A Obres públiques, a Ordre públic, a Agricultura i Economia, a Justícia i Dret, es necessita tot seguit la sobirania de la nostra pròpia llengua. Totes les construccions materials i polítiques no s'aguantarien sense aquest esperit, i això és un dret individual i col·lectiu. La primera llibertat de l'home és la llibertat del llenguatge. Per la paraula, l'home és home. Per la paraula, comença i acaba la llibertat nacional.

“Jo prego al Govern de Catalunya una declaració, que tots sentim, tant els que s'asseuen en aquests bancs com en els altres, en el sentit que a Catalunya es pugui fer, i s'ha de fer, ple ús dels drets estatutaris del llenguatge. Tots estem obligats a concedir a aquest problema la importància màxima, perquè si Catalunya és encara Catalunya i ha de continuar essent-ho; si avui tenim un Estatut que és la primera etapa de la nostra llibertat; si avui estem aquí, en aquest recinte, com a Diputats de Catalunya, és perquè, a través dels segles i per damunt d'aquests drets, s'ha mantingut la llengua mil·lenària, gloriosa, dels catalans.” (*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 17 (23 de febrer del 1933).

Tanmateix, les etapes històriques contemporànies en què es va poder fer servir el català a l'Administració van ser molt curtes i inestables. No podem parlar, per tant, pròpiament de consolidació d'una tradició en aquest àmbit.

És només en l'etapa d'autogovern, a partir de l'Estatut del 1979 i el restabliment de les institucions el 1980, quan s'ha pogut fixar un llenguatge juridicoadministratiu propi. I al llarg de tots aquests anys també s'ha pogut fixar un llenguatge legislatiu català, entès també des del punt de vista de l'estructuració formal de les lleis o de tècnica normativa. Es pot parlar, així, de tradició, en aquest cas, per la continuïtat i l'estabilitat d'aquests darrers vint-i-nou anys, després del fosc i llarg període de la dictadura.

¹ Article 55 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (2006).

L'assessorament lingüístic al Parlament ja va començar al mateix moment que es va restablir, el 1980, amb dos lingüistes, anomenats aleshores *correctors-redactors*, que tenien cura tant de la revisió de la transcripció de les sessions parlamentàries com també de les primeres lleis de Catalunya. Actualment el Parlament compta amb quinze assessors lingüístics, assignats a diferents àmbits de treball.

2. Funcions i àmbits: llengua oral i llengua escrita

L'evolució de l'assessorament lingüístic parlamentari es pot resumir en creixement i especialització, en paral·lel amb l'evolució i el creixement de la institució, la complexitat d'àmbits, de reglamentació i de tramitació d'iniciatives i l'ús de les noves tecnologies. Actualment el Parlament té un portal a Internet, on s'emeten els debats a temps real i es recull la informació de les diverses iniciatives i tramitacions; ha iniciat l'anomenat Parlament 2.0 o nous espais de participació ciutadana, i és present a la xarxa en els diversos blocs parlamentaris, al Twitter i al Facebook. La complexitat de la feina d'assessorament lingüístic al Parlament va lligada també a tots aquests reptes i nous plantejaments.

D'acord amb el que estableixen els Estatuts del règim i el govern interiors, els lingüistes del Parlament assessoren, en els àmbits escrit i oral, l'Administració parlamentària (els diversos departaments administratius i d'assessorament), els grups parlamentaris (les diverses agrupacions polítiques) i els òrgans parlamentaris (Mesa del Parlament, Junta de Portaveus, comissions i ponències).

En l'àmbit de la llengua oral, els lingüistes s'encarreguen de gestionar i corregir els treballs de transcripció dels debats parlamentaris, tant els corresponents a les sessions plenàries com els de les sessions de comissions, que s'editen en el *Diari de Sessions del Parlament*. Els lingüistes assignats a aquest àmbit vetllen per assegurar que la transcripció dels debats sigui íntegra, fidel i textual i perquè la correcció s'adeqüi a les normes gramaticals i als criteris establerts.

En l'àmbit de la llengua escrita, els lingüistes assessoren en la redacció dels textos que aproven o han d'aprovar els òrgans parlamentaris: bàsicament les lleis i altres normes, i també declaracions institucionals, resolucions i mocions. També estableixen les versions oficials en castellà de les lleis, i verifiquen i revisen les versions en altres llengües. A més, revisen d'ofici la titulació de les iniciatives presentades al Registre del Parlament (preguntes, interpellacions, proposicions de llei, propostes de resolució, etc.). També revisen els textos que produeix l'Administració parlamentària: normatius, juridicoadministratius, protocol·laris i divulgatius.

Els lingüistes atenen també les consultes lingüístiques que els formulen l'Administració, els grups i els òrgans parlamentaris; forneixen de recursos lingüístics la intranet parlamentària, i formen lingüísticament el personal al servei de l'Administració parlamentària.

3. La llengua dels debats: el *Diari de Sessions*

Els lingüistes del *Diari de Sessions* revisen i verifiquen la transcripció dels debats amb l'objectiu que tinguin les condicions formals necessàries perquè

pugui ser llegida i compresa. Han de comprovar, a més, la fidelitat de la transcripció, que s'ha de correspondre amb l'enregistrament digital del discurs oral emès.

Per assegurar la textualitat del discurs, cal aplicar a la transcripció diversos criteris gràfics, textuais i lingüístics. Amb aquesta finalitat, els lingüistes han elaborat un manual de correcció i un manual de redacció del *Diari de Sessions*, que són els que marquen les pautes a l'hora de verificar i corregir els debats transcrits.

3.1. Criteris gràfics

Per establir el text escrit de la transcripció, s'hi apliquen diversos recursos gràfics de puntuació (punt i seguit, punt i a part, coma, punt i coma, dos punts, punts suspensius, signes d'interrogació i d'admiració, guions i parèntesis), que serveixen per assenyalar variacions tonals, pauses, vacil·lacions, anacoluts, etc., trets propis del discurs oral improvisat:

“En les tasques d'extinció i de coordinació, aquí em penso que hem d'admetre, i a mi m'agradaria que en aquest cas la consellera de Governació..., vull sentir, si ho admet, espero que ho admeti perquè han sortit moltes veus que així ho han dit, que hi ha hagut descoordinació i disfuncions.” *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 17 (23 de febrer del 1933).

Altres recursos gràfics que, a més de les funcions estrictament tipogràfiques, serveixen per marcar els matisos i les inflexions tonals són, per exemple, les cometes, que indiquen l'ús metalingüístic o el to irònic en la pronúncia dels mots:

“Estem acostumats que la cooperació sembla que sigui la «maria» d'aquest Govern, és a dir, que sempre ens parlen...” *Diari de Sessions – C* (Comissions), núm. 146 (26 de juliol de 2007).

“Diríem que ja no estem parlant d'aquell «govern amic», sinó que és aquell «govern no amic». (*Remor de veus.*)” *Diari de Sessions – P* (Ple del Parlament), núm. 64 (12 de novembre de 2008).

També es fa servir la cursiva per marcar els mots d'altres llengües pronunciats en la llengua original:

“Senyores i senyors, això és pitjor que un malson, és una *pesadilla*”.

O bé per marcar l'èmfasi en la pronúncia dels mots:

“A mi m'ha fet la impressió, senyor conseller, que vostè estava *resistint* un debat.” *Diari de Sessions – P*, núm. 98 (22 de setembre de 1994).

3.2. Criteris textuais

En l'establiment del text escrit de la transcripció cal tenir en compte també diverses característiques del discurs oral, especialment si és improvisat, que s'han d'adequar al text escrit. Així, per assegurar la textualitat de la transcripció sovint s'han de reduir repeticions sobreres, com ara els mots coixí

o falques, que són els tics involuntaris propis del llenguatge oral (*és a dir, vull dir, oi?, eh?, no?*). Hi ha repeticions intencionades, però, que constitueixen un recurs expressiu del discurs oral i que, per tant, s'han de respectar:

“Llegeixin el diari, que és molt útil –és molt útil. (*Remor de veus.*) I especialment llegeixin en aquests moments aquests articulistes.” *Diari de Sessions – P*, núm. 71 (21 de gener de 2001).

També es poden esmenar els lapsus o errors factuais, sempre que cap orador no hi faci referència després:

“L'Informe que ens ha presentat el senyor Pedrós [...] la tasca ingent que ha fet el síndic major [...] El president: Gràcies, senyor Castells. Senyor Pedrós, no pateixi que no l'han ascendit encara a síndic major em sembla. Ha estat un lapsus del senyor diputat.” *Diari de Sessions – C*, núm. 287 (7 de febrer de 2006).

Molt sovint, a més, cal contextualitzar el discurs, és a dir, explicar les incidències que no es poden enregistrar per assegurar que el text transcrit es pugui entendre. Amb aquest objectiu es fan servir acotacions, en cursiva i entre parèntesis, per informar de gestos explícits o de sons o pronúncies determinades (per exemple, “l'orador fa el so de tocar l'ase”), de remors de veus, crits, rialles, cops a la tribuna o a l'escó, etc., o per deixar constància que en el sector del públic es despleguen pancartes o es llancen crits:

“(Crits de “*Visca la terra, mori el mal govern!*” en el sector del públic.) Els demano que... (*persisteixen els crits*), els demano que abandonin l'hemicicle. (*Remor de veus i pausa.*)” *Diari de Sessions – P*, núm. 88 (2 de juliol de 2009).

A vegades, en els casos en què és difícil desxifrar i transcriure part del discurs, cal consultar directament l'orador. Tal com va passar en la transcripció d'un debat en què un diputat va parlar d'un famós escriptor català de principis del segle XX establert a l'Havana, Joaquim Ros i Lasales. Quan se li va fer la consulta perquè no s'havia pogut trobar ni rastre d'aquell personatge, la resposta del diputat va ser que se l'havia inventat perquè en aquell debat tothom feia ostentació de citacions. Amb el temps, aquest personatge inventat ha passat a formar part de l'imaginari parlamentari, i de tant en tant reapareix com a autor de frases cèlebres, de dites populars, de llibres insòlits. És, podríem dir, un recurs retòric més:

“Aquest és un punt que obliga el Govern, aquest és un mandat del Parlament que obliga el Govern, i, com ja va apuntar l'any 1923 en el conegut llibre *Tardor de tròpic* Joaquim Ros i Lasales, deixem-nos de romanços i anem per feina.” *Diari de Sessions – D*, núm. 2 (23 de gener de 2001).

3.3. Criteris lingüístics

En l'adequació a la normativa, els lingüistes procuren establir un text correcte en el català estàndard actual, respectant la fidelitat de la transcripció al discurs oral emès. S'esmenen, per tant, les formes o construccions com ara *algo, bueno, pues, tenir que*, etc.

S'esmenen les manques de concordança, llevat dels casos en què sembla que hi ha una voluntat de l'orador, com a *tots i totes plegades* o *senyors i senyores diputades*. El lèxic i la terminologia, en general, es mantenen, llevat de les formes que no són estàndard (*llavonses* o *llavòrens* per *llavors*).

D'altra banda, l'oratória parlamentària sovint es caracteritza per una barreja de trets formals i trets col·loquials en un mateix discurs, que cal respectar:

“[...] una cosa de primer any de la facultat de Dret, que és *non bis in idem*: que no es pot sancionar dues vegades el mateix fet; és elemental [...] el nostre Grup Parlamentari ni ha citat les persones que han fotut els peus a la galleda irresponsablement sobre aquest tema” *Diari de Sessions – P*, núm. 46 (7 de març de 2001).

4. La llengua de les lleis: principis i criteris

Les comissions i les ponències parlamentàries tenen el suport tècnic dels serveis lingüístics i dels serveis jurídics en l'elaboració de textos normatius i d'impuls al Govern (lleis, resolucions, recomanacions, mocions i declaracions). I així ho recull el Reglament del Parlament:

“Correspon a la ponència, assessorada pels serveis jurídics i lingüístics, d'elevat a la comissió propostes de tècnica legislativa i d'adequació a les regles i als usos formals i lingüístics del Parlament respecte als projectes i les proposicions de llei [...]. La mesa de la comissió pot admetre a tràmit esmenes transaccionals [...]. També es poden admetre a tràmit esmenes tècniques, les quals tenen per finalitat llevar del text les incorreccions i els errors tècnics, terminològics o gramaticals.” Article 109 del Reglament del Parlament.

La intervenció dels lingüistes en aquest tipus de textos té diferents nivells. D'una banda, s'hi intervé d'ofici, per fer l'adequació estricta dels textos a la normativa.

D'altra banda, els lingüistes fan l'adequació del text a l'estil legislatiu i a la tècnica normativa. Aquest tipus d'adequació comporta que els lingüistes, d'acord amb els lletrats del Parlament, facin propostes tècniques als diputats, als legisladors, en definitiva. Aquest assessorament especialitzat en el procediment legislatiu es fa durant el procés de tramitació dels projectes de llei, les proposicions de llei i altres normes.

Sovint l'assessorament en aquest àmbit inclou també l'elaboració i la presentació d'informes lingüístics específics sobre qüestions terminològiques, sobre reestructuració del text o sobre una nova distribució de les disposicions.

Els criteris relatius a aquest nivell d'adequació estilística i tècnica segueixen directrius i guies jurilingüístiques de tècnica normativa del Canadà, d'Alemanya, d'Àustria, d'Anglaterra i dels Estats Units, com les de l'anomenat Plain English Movement, i també les del Grup d'Estudis de Tècnica Legislativa (Gretel), fundat a Catalunya el 1984.

Els lingüistes especialitzats en aquest àmbit han de ser, doncs, coneixedors també de la tècnica normativa, l'objectiu de la qual és que les normes es formulin de la manera més ordenada, clara, precisa, simple i actual possible, sense trair-ne el contingut.

Hem de tenir en compte que les lleis tenen com a destinataris els anomenats operadors jurídics, els especialistes encarregats d'interpretar-les i

aplicar-les, però també van destinades als ciutadans en general. Amb aquesta finalitat és convenient que les normes compleixin una sèrie de principis per assegurar que els preceptes seran compresos pels ciutadans sense necessitat de ser uns especialistes en les matèries que regulen les lleis: formalitat, claredat, precisió, concisió, neutralitat, objectivitat i vigència.

4.1. *Formalitat i claredat*

La llengua de les lleis ha de correspondre a un grau elevat de formalitat estilística. Ha d'utilitzar les formes prescrites com a preferents de l'estàndard lingüístic més formal, amb exclusió de les paraules i les expressions d'ús restringit, dialectals o sociolectals, dels arcaïsmes gratuïts i de les construccions excessivament literàries.

En l'aspecte sintàctic, seguint el principi de la claredat, per assegurar la intel·ligibilitat del text normatiu, són preferibles les frases breus i d'estructura simple (subjecte-verb-complements), que no puguin induir a imprecisions.

Els textos legislatius han d'evitar, per exemple, l'excés de possessius, gerundis, nominalitzacions, verbs buits de contingut semàntic i locucions imprecises (*practicar, procedir a, en el seu cas*, etc.).

L'adequació a la tècnica normativa, d'acord amb el principi de la claredat, també inclou l'estructuració de la llei i l'ordenació lògica dels preceptes. És recomanable que qualsevol text normatiu dediqui els primers articles a determinar l'objecte de la llei i l'àmbit d'aplicació, i a incloure-hi, si cal, les definicions dels termes corresponents als conceptes bàsics de la matèria que regula, no pas amb finalitat lexicogràfica, sinó per seguretat jurídica, amb l'objectiu de precisar termes del lèxic comú que la llei empra amb un significat específic. Per exemple:

"Article 3. *Definicions*

"Als efectes del que disposa aquesta llei, s'entén per:

"a) *Habitatge*: tota edificació fixa destinada a residir-hi persones físiques o emprada amb aquest fi, inclosos els espais i els serveis comuns de l'immoble en què està situat i els annexos que hi són vinculats, si té acreditat el compliment de les condicions d'habitabilitat que fixa aquesta llei i la normativa que la desenvolupi i compleix la funció social d'aportar a les persones que hi resideixen l'espai, les instal·lacions i els mitjans materials necessaris per a satisfer llurs necessitats personals ordinàries d'habitació." Llei 18/2007, del 28 de desembre, del dret a l'habitatge.

4.2. *Precisió i concisió*

El llenguatge legislatiu ha de ser precís i funcional. És preferible que els preceptes es formulin d'una manera concisa i emprin, per tant, el vocabulari més sobri possible.

La terminologia en les lleis ha de ser precisa, unívoca, és a dir, cada paraula ha de tenir un significat constant dins de cada norma, i s'han d'evitar al màxim l'homonímia i la sinonímia. S'ha de tenir en compte que la varietat de termes per a un mateix concepte, un tret característic dels textos literaris, pot ser motiu d'inseguretat jurídica en una norma.

Per exemple, en el projecte de llei del dret a l'habitatge convivia dos termes per designar un mateix concepte, persones "sense llar" i "sense sostre", i en el tràmit d'elaboració de la llei es va decidir donar preferència al terme més inclusiu "sense llar":

“m) *Sense llar*: la persona o la unitat de convivència amb mancaça manifesta d'un habitatge digne i adequat, ja que no disposa d'un domicili, viu al carrer o viu en un espai no apte com a habitatge, d'acord amb el que estableix aquesta llei, i pateix l'exclusió social efectiva a causa de barreres socials o de dificultats personals per a viure de manera autònoma. També tenen la condició de *sense llar* les persones que han estat objecte d'un procés de desnonament motivat per la impossibilitat acreditada de satisfer el lloguer.” Article 3 de la Llei 18/2007, del 28 de desembre, del dret a l'habitatge.

En aquest aspecte, els lingüistes del Parlament estan en contacte permanent amb el Termcat, perquè sovint el llenguatge polític, molt influït pel llenguatge periodístic, i de retruc la llengua de les lleis amplien el camp semàntic de termes o en creen de nous, com ara *ciberassetjament escolar*, *famílies homoparentals*, *transfòbia*, etc.

“Els continguts d'aquesta llei s'han d'adaptar i actualitzar, pel que fa a les unions estables de parella i les famílies homoparentals, en el moment en què la legislació general de la Seguretat Social permeti fer-ho.” Disposició transitòria tercera de la Llei 8/2006, del 5 de juliol, de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya.

Les normes empren els tecnicismes propis del camp del dret i els específics dels sectors que regulen, que corresponen a àmbits temàtics molt variats (pressupostos, el taxi, foment de la pau, protecció dels animals, etc.). Aquesta diversitat d'àmbits implica terminologies específiques de sectors ben diferents.

Per exemple, hi ha termes específics del dret civil que fan referència a figures jurídiques singulars, com ara *any de plor*, *empriu*, *fitació*, *lluïisme*, *rabassa morta*, *querimònia*, etc. En aquest cas, és convenient que les lleis defineixin amb exactitud els conceptes que utilitzen:

“S'entén per *rabassa morta* el contracte en virtut del qual els propietaris del sòl en cedeixen l'ús per a plantar-hi vinya pel temps que visquin els primers ceps plantats, en canvi d'una renda o pensió anual a càrrec dels cessionaris, en fruits o en diners.” Disposició transitòria dotzena de la Llei 5/2006, del 10 de maig, del llibre cinquè del Codi civil de Catalunya, relatiu als drets reals

Tot i aquest esforç d'adequació, a vegades és difícil aconseguir que els textos normatius siguin prou precisos, concisos i clars. D'una banda, perquè sovint els textos són fruit de transaccions polítiques complexes, aconseguides a vegades en l'últim moment, i els lingüistes no poden incidir-hi gaire, una vegada pactats, encara que continguin expressions, construccions o títols inadequats o impropis de l'estil legislatiu. D'altra banda, perquè sovint el legislador prefereix normes obertes que puguin tenir interpretacions diverses.

4.3. *Neutralitat i objectivitat*

Les lleis també s'han de regir pels principis d'objectivitat i neutralitat, és a dir que han d'adoptar un estil impersonal i distanciat, i han d'evitar els termes connotats o afectius i les expressions emotives i les identitàries (com ara “el nostre país” o “les nostres institucions”). Però, sobretot, les lleis han de bandejar els tractaments que poden resultar humiliants i discriminatoris, com les expressions sexistes.

Així, en les lleis cal evitar l'ús exclusiu de formes masculines o, eventualment, femenines (“*les secretàries* d'alts càrrecs”) per designar classes o categories humanes que poden ser constituïdes tant per homes com per dones i també per referir-se genèricament a professions, oficis, càrrecs o funcions que tant poden ser exercits per homes com per dones.

Els lingüistes del Parlament, pel que fa a aquesta qüestió, han fixat uns criteris de redacció que intenten trobar el punt d'equilibri entre la demanda de precisió i concisió de l'estil legislatiu amb un ús del llenguatge que no sigui discriminatori, que sigui neutral i que visibilitzi positivament les dones. En el cas de les referències a càrrecs o funcions unipersonals fetes independentment de la persona que els pugui ocupar o exercir, que és sempre el cas dels textos normatius, és preferible recórrer a la designació orgànica (la direcció, la presidència). Si això no és possible, perquè es vol fer referència directa a la persona titular de l'òrgan o a la que exerceix un càrrec o una professió, cal desdoblar només el nucli (el director o directora).

4.4. Vigència

Les lleis, seguint els principis de vigència i funcionalitat, s'expressen preferentment en present, tant en les descripcions de les accions com en les fórmules d'obligació: el present simple d'indicatiu per a les definicions o les prescripcions absolutes i el present simple de subjuntiu per a les prescripcions hipotètiques, com en la tipificació d'infraccions. En les lleis i altres normes no es fa servir, per tant, el futur d'obligació.

El present és el temps que dona actualitat permanent al text normatiu:

“El Govern ha de garantir l'exercici efectiu del dret a l'educació mitjançant la programació general de l'ensenyament.” Article 4 de la Llei d'educació.

5. Conclusió

Al llarg dels vint-i-nou anys de producció legislativa del Parlament restablert, a partir del 1980, s'ha fet una feina de restauració i fixació del llenguatge jurídic i legislatiu català, i també de modernització i simplificació de les normes, sense perdre el grau de formalitat que els pertoca tenir, per acostar-les als ciutadans.

Podem afirmar que els lingüistes del Parlament han contribuït a la consolidació d'aquest llenguatge legislatiu propi, un llenguatge formal i en alguns casos solemne, però alhora àgil i modern, no enfarregat, ni artificios; un llenguatge, en fi, adequat a la seva funció i al seu temps.

Referències bibliogràfiques

- BASSOLS, Margarida (2007): *El llenguatge dels polítics*. Vic: Eumo.
- BUSSE, Dietrich (1994): "La comprensibilitat de les lleis: un problema jurídic des del punt de vista lingüístic", *Revista de llengua i dret* (Barcelona) 22, pàg. 7-24.
- COMITÈ ASSESSOR PER A L'ESTUDI DE L'ORGANITZACIÓ DE L'ADMINISTRACIÓ (1992): *Manual d'elaboració de les normes de la Generalitat de Catalunya: 00-09-001/92*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Governació.
- CORNU, Gérard (2005). *Linguistique juridique*. París: Montchrestien.
- GÉMAR, Jean-Claude (dir.) (1982): *Langage du droit et traduction: Essais de jurilinguistique / The language of the law and translation: Essays on Jurilinguistics*. Mont-real: Éditeur Officiel du Québec.
- (1994). *Le discours du législateur et le langage du droit: rédaction, style et texte juridiques*, "Revue Générale de Droit", vol. 25, p. 327-345.
- GRUP D'ESTUDIS DE TÈCNICA LEGISLATIVA (GRETEL) (1986). *La forma de les lleis: Deu estudis de tècnica legislativa*. Barcelona: Bosch.
- (1995): *La redacció de les lleis*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- (2001): *Manual d'adequació jurídic-formal. Llibre d'estil per a l'elaboració de disposicions jurídiques. Ministeri de Justícia de la República Federal d'Alemanya*. Barcelona: Gretel.
- MARTINEAU, Robert, Michael B. SALERNO (1996): *Drafting Legislation and Rules in Plain English*. St. Paul: West Publishing Company.
- PAGANO, Rodolfo (2004). *Introduzione alla legistica: l'arte di preparare le leggi*. Milano: Giuffrè.
- PARLAMENT DE CATALUNYA (1932-1938): *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya* [en línia]. <<http://www.parlament.cat/web/documentacio/recursos-documentals/diari-republica>>.
- (2007): *Reglament del Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- PARLAMENT DE CATALUNYA. SERVEIS LINGÜÍSTICS (2007): *Críteris de redacció dels textos normatius i declaratius del Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- (2008): *Manual de redacció dels diaris de sessions* [en línia]. <<http://manualderedaccio.blogspot.com>>.

—— (2008): *Manual de correcció dels diaris de sessions* [en línia].
<<http://manualdecorreccio.blogspot.com>>.

PAYÀ, Marta (2005): “Les persones estem preocupats i preocupades (!?)”, *Actes de la V Jornada (15 d’abril de 2005) Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació*, Comissió Interuniversitària de Llenguatge Administratiu i Jurídic, Universitat de Barcelona [en línia]
<http://www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/6_Paya.pdf>.

SANJAUME, Margarida (2006): “Quan les paraules són llei”, dins *III Seminari de correcció de textos: la terminologia i la correcció de textos*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, pàg. 85-104.

SPARER, Michel; SCHWAB, Wallace (1980). *Rédaction des lois. Rendez-vous du droit et de la culture*. Québec, Éditeur officiel.

WYDICK, Richard C. (1998): *Plain English for Lawyers*. Durham: Carolina Academic Press.